

V Brně dne 13. 2. 2019

Oponentský posudek: **Andrea Čapkovičová, MSc., Exploring structural changes of employment in rural Czechia: territorial approach** (Štrukturálne zmeny vidieckej zamestnanosti v Česku skúmané teritoriálnym prístupom)

Vypracoval: Ondřej Konečný

Andrea Čapkovičová se ve své práci snaží naplnit vytyčené cíle soustředěné na téma proměny zaměstnanosti ve venkovském prostoru Česka. Svým systematickým přístupem pak odkrývá nejen vývojové tendence venkovských ekonomik, ale ukazuje regionálně diferencovaný vývoj na celém území Česka, urbanizovaných prostor nevyjímaje. Z předloženého životopisu lze vyčíst autorčinu vědeckou a profesní profilaci v daném oboru a dostatečné zkušenosti s prezentováním tématu jak prostřednictvím konferenčních vystoupení, tak publikováním odborných článků.

Předložená práce je vhodně strukturovaná do „tradičních kapitol“ – úvod, teoretické ukotvení, metodický rámec, představení řešeného území, výsledky a závěr. Práce se snaží naplnit tři cíle, autorka nepředkládá výzkumné otázky či vstupní hypotézy (částečně je lze vyvodit z využitých postupů či některých tvrzení). Předpokládám, že i autorka práce byla motivována odpovědět na celou řadu otázek, které patrně měly vliv na volbu řešeného tématu. Proto bych se rád zeptal, jaké výzkumné otázky byly pro autorku z hlediska hledání odpovědí klíčové?

Teoretické ukotvení a práce s literaturou

Teoretický rámec autorka využila pro diskuzi proměny paradigmatu venkovských ekonomik, postupného směřování politiky rozvoje venkova k územně zacíleným přístupům, problematice podnikání a tvorbě pracovních míst ve venkovském prostoru a proměnám ve venkovské zaměstnanosti (s důrazem na post-socialistickou zkušenost Česka). Oceňuji autorčin přístup k rozvoji venkova, kdy v teoretické části ukazuje, že je často v politickém diskurzu „krycí plachtou“ pro podporu zemědělství. Podíl financí směřující v rámci programu rozvoje venkova na mimozemědělské aktivity totiž politické rétorice neodpovídá a je stále relativně malý. Protože se současnému programovacímu období práce nevěnuje, jaký názor má autorka na aktuální podporu a nastavení SZP z hlediska rozvoje venkova, tedy je pokračováno v trendu, který autorka popsala v období do roku 2013? Přestože autorka provedla teoretické ukotvení řešené problematiky, ve výsledcích a závěrech bych očekával diskuzi a konfrontaci s publikovanými zjištěními jiných odborníků. Autorka se v textu o to pokouší spíše v ojedinělých případech a i autorčina tvrzení si

zasluhují oporu v jiných výzkumech. Některé zmiňované pojmy a koncepty se ve výsledcích objevují poměrně často, avšak teoreticky nejsou ukotveny (např. *resilience*, *deagrariizace*, *deindustrializace and terciarizace* (ty jsou vysvětleny v úvodu)).

Metody práce a data

Autorka výzkum staví na kvantitativních metodách, které na sebe logicky navazují a ukazuje značnou šíři a vlastní schopnosti aplikovat rozličné kvantitativní metody pro posouzení vývoje strukturálních změn zaměstnanosti v českých okresech. V metodické části práce se autorka věnuje vymezení pojmu rurality/venkovskosti, využitým datům a jednotlivým metodám. Přestože je tato důležitá část práce rozebrána na dvaceti stranách, nebál bych se k nim zařadit i další pasáže, které autorka zahrнула do předkládaných výsledků, nicméně povahou se jedná o metodické pasáže (např. úvod 5.4.2 výpočet „*Business environment fertility*“, např. *interpretace shift share analýzy*...). Srovnatelně bych doporučil neopakovat popis některých postupů ve výsledcích, když je autorka dostatečně rozebírá v metodické části.

Výzkum se primárně zaměřuje na období let 2001-2011, přičemž důvody takového časového vymezení jsou vhodně interpretovány. V některých případech autorka časovou řadu prodlužuje do roku 1991, někdy ji dostupnost dat neumožňuje pokrýt celé sledované období (*míra nezaměstnanosti je využita pro období 2009-2012, přičemž by se nabízelo využít srovnatelné časové období*). Za účelem hodnocení geografické diferenciací transformačních procesů (5.2.2) využívá rok 1995.

Autorka se v analýzách opřela o spektrum ukazatelů pokrývající širokou škálu prostorových dat. Základem jsou data ze SLDB, ale využívá i další zdroje dat a databází (*k datům z RIS by bylo vhodné uvést primární zdroj*). Z kapitoly věnující se datům a jejich limitům využití je evidentní, s jakými metodickými problémy se musela autorka potýkat. Zejména výsledky SLDB 2011 jsou z hlediska regionální analýzy zatíženy velkým podílem tzv. nezjištěných údajů. Je pak zřejmé, že interpretace výsledků prostorové analýzy, u nichž byly podíly sektorů v jednotlivých okresech odvozeny z krajské hodnoty, je zatížena těmito nedostatky, a autorka se s nimi musela vypořádat.

Protože si autorka uvědomuje rozdílnosti území (i venkovů), zachycené výsledky jsou vztaženy k rozdílným typům území kategorizovaných na základě hustoty zalidnění v obcích a následnému přepočtu podílu obyvatel žijících ve venkovských/urbánních prostorech v okrese a dle dynamiky zaměstnanosti v jednotlivých sektorech. Striktní hranice 150 obyvatel/km² se stala klíčovou z hlediska uvedeného postupu, neboť autorka definuje v prvním kroku pouze kategorie venkova a města. Rozumím důvodům, které vedly autorku k tomu, že pro vytvoření vstupní typologie území využila „jednoduchý“ ukazatel hustoty zalidnění (využívají jej instituce jako OECD či EUROSTAT). Protože od tohoto ukazatele autorka odvozuje „ruralitu“ území, je pak nezbytné pečlivě interpretovat výsledky. Např. v případě shlukové analýzy využívá řadu ukazatelů, na jejichž základě jiní autoři „ruralitu“ odvozují. Proto, při položení otázky, nakolik autorkou definovaná ruralita ovlivňuje rozložení/seskupení identifikovaných klastrů, je obezřetná interpretace na místě.

Interpretace výsledků

Oceňuji, že si autorka uvědomuje náročnou interpretaci využitých metod, resp. jejich výsledků, upozorňuje na to v textu a přemýšlí nad tím. Aplikaci shift-share analýzy je autorka konfrontována s řadou náročných interpretací. V řadě případů motivuje čtenáře přemýšlet o nalezení vlastní argumentace jako např. v případě překvapivého zjištění, že urbánní regiony disponují lokálními

výhodami v zemědělství. *Není zjištěný výsledek ovlivněn tím, že řada zemědělských podniků má v těchto centrech sídlo a statisticky je tak zaměstnanost evidována v těchto územích?* V kapitole 5.5.1 autorka dochází k překvapivému zjištění, že nezachytila korelaci mezi podílem zemědělské půdy a „podnikatelské hustoty“ v zemědělství či zaměstnanosti. Argumentuje velikostí podniků a dědictvím socialismu. Domnívám se, že roli hraje také převládající forma hospodaření a orientace zemědělské výroby, neboť území s příznivými podmínkami pro zemědělství (a tedy vysokým podílem zemědělské půdy) jsou charakteristické převahou rostlinné produkce, která negeneruje zaměstnanost a využívá úspor z rozsahu (tj. na 100 ha připadá přibližně jeden zaměstnaný v zemědělství).

Také výsledky vývoje zaměstnanosti v jednotlivých sektorech nabádají čtenáře k přemýšlení. Tyto výsledky jsou mimo jiné komentovány jako posilování diverzifikace (nejen) venkovských ekonomik. *Vzhledem k postupnému budování dominantní pozice terciárního sektoru je potřeba si klást otázku, zda se stále jedná o diverzifikaci.* Autorka dokumentuje, že převážně „zemědělské a venkovské“ regiony byly nejvíce postiženy poklesem zaměstnanosti. *Může tuto dynamiku spojit s demografickými charakteristikami území?*

Územní jednotka výzkumu

Vývojové tendence autorka analyzuje na úrovni okresů tj. LAU1 jednotky a dle mého názoru adekvátně argumentuje, proč není vhodná jednotka krajů (NUTS 3). V některých pasážích autorka hodnotí vybrané „venkovské“ okresy Česka a vývojové tendence geografické diferenciaci transformačních procesů (5.2.2) ukazuje na dvou vybraných okresech. *Neporozuměl jsem tomu, proč nebyla autorka motivována dané hodnocení analyzovat na celé skupině okresů?*

Autorka vychází z předpokladu/definice venkovské ekonomiky, které je propojené se svým centrem a odkazuje se např. na Terluin (2001)(kapitola 3.1.2). *Na základě tohoto tvrzení můžeme přemýšlet, jak by byla definována území městských center se svým zázemím (tj. čím se odlišují v pojetí dané definice)?* Uvedený postup mě donutil uvažovat, zda na úrovni okresů nebude vliv regionální centra (tj. často středně velkého města) na venkovské zázemí natolik velký, že zakryje vývojové tendence ve venkovském prostoru (tvořeného obcemi do 3000 obyvatel či do 100 obyv. na km²). Jinými slovy, *jaký obrázek o vývoji sektorové zaměstnanosti ve venkovské ekonomice dostaneme, když je značná část obsazených pracovních míst lokalizována v městských centrech (s rozdílnými socioekonomickými atributy, potřebami a problémy)?* Protože je to otázka aplikovaného územního měřítka, *kolik pracovních míst zůstává na venkově s ohledem na vzorce mechanického pohybu obyvatel (autorkou popisovaný na str. 35)?* Obyvatelé na venkově „statisticky“ žijí (rezidenční funkce venkovského prostoru), ale pracují v městě. Statistika nám tudíž ukazuje dynamiku zaměstnanosti dle sektorů, ale ta je vyvázána mimo venkovské oblasti (viz str. 25 a autorčiny úvahy o migraci). Rozumím tomu, že na základě dostupných zdrojů dat a využitých postupů nebyly tyto otázky předmětem předloženého výzkumu. Autorka definuje venkovský prostor jako území okresu, u něhož není populační velikost centra diferencujícím faktorem. Domnívám se, že autorka si tyto otázky/diskuze/polemiky uvědomuje, neboť jak na str. 159 poznamenává, „ruralita“ definovaná na základě hustoty zalidnění není dostačujícím vysvětlením pro obhajobu politické podpory rozvoje venkovských oblastí. A je tak v souladu mimo jiné s přístupy využitými při tvorbě strategie regionálního rozvoje (aktuální i budoucí).

Akademicky lze debatovat nad vhodností/limitem některých zvolených postupů, jako např. v případě shlukové analýzy. Autorka se rozhodla shlukování ukončit na počtu sedmi klastrů, nicméně dva z nich jsou tvořeny pouze jednou jednotkou, další pouze dvěma a další třemi

jednotkami. Nabízí se tak otázka, zda by vzhledem k hlavnímu tématu práce a cílům nebylo pro autorku vhodnější z analýzy vyřadit městské a suburbanizované okresy (tj. ty, které tvořily nepočetné kategorie shluků)? Náročnost práce s těmito územními jednotkami dokládají i předchozí analýzy a vyčlenění specifické kategorie SUB (jejich nezačleňování do kategorie „vedoucích/výkonných“ území) či vyčleňování Prahy. Pro čtenáře je někdy náročné se v tomto postupu zorientovat. *Jaká je interpretační síla využití shlukové analýzy, když největší počet území je součástí tzv. nevyprofilovaného regionu/klastru?*

Formální stránka

Formální úroveň práce je na odpovídající kvalitě. Z práce je patrné, že i tomuto autorka věnovala dostatečnou pozornost. Přestože se některé formální prohřešky objevují, neruší celkový „příjemný pocit“ při čtení práce. Spíše jako součást zpětné vazby pro autorku níže uvádím některé dílčí nedostatky v této oblasti:

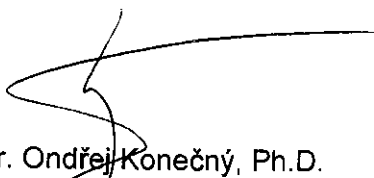
- Obrázek 14 a 15: Neměla by procenta v sloupcích dávat dohromady 100 %? Pokud vyjádřený podíl neukazuje význam sektoru/odvětví na zaměstnanosti regionu dle OECD, jak je podíl vypočítán?
- Nízké rozlišení vytvořených kartogramů.
- „Odskočené“ číslování kapitol v textových částech a poznámkách (např. pozn. 10, 14).
- Řazení citovaných autorů v textu: např. (Klocoková and Lindbloom, 2006; Wilson, 2010; Nilsson et al., 2008).

Závěr

Sympatizuji s autorkou volající po potřebě nastavit územně zacílený, integrovaný typ politik. Z tohoto pohledu by mne zajímaly postoje autorky v řešené problematice: (1) V závěrech autorka předpokládá zesilující pozici malých a středních farem (168). *Pokud si klíčoví aktéři v zemědělství v Česku budou moci „ušít“ svou zemědělskou politiku, nebude rozvojový potenciál malých a středních farem spíše upozaděn?* (2) Autorka spojuje budoucí výzvy venkova s technologickými změnami např. koncept „smart village“ a naznačuje jeho uplatnění v rámci zjištěných výsledků. *Jak by se využití jednotlivých prvků daného konceptu diferencovalo v závislosti na odlišných potřebách identifikovaných klastrů?*

Závěrem bych rád poděkoval autorce za inspirativní čtení, které mě častokrát motivovalo a nutilo nad předkládanými výsledky přemýšlet. Předložená disertační práce podle mého názoru splňuje požadavky kladené na práce tohoto druhu. Na základě výše uvedených skutečností předloženou disertační práci **doporučuji k obhajobě** a po její úspěšné obhajobě **navrhuji udělit Andrei Čapkovičové vědecko-akademickou hodnost „philosophiae doctor“ (Ph.D).**

V Brně dne 13. 2. 2019

Mgr. Ondřej Konečný, Ph.D.
Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií
Ústav regionálního rozvoje
Tř. gen. Píky 7 / 613 00 Brno
ondrej.konecny@mendelu.cz